

PŘIBYSLAV

v architektuře

Kulturní zařízení
MĚSTA PŘIBYSLAV

Architektura je prostorová kompozice tvarů a hmot, tvorba harmonického životního prostředí, které uspokojuje hmotné a duchovní potřeby uživatele. Patří mezi výtvarné obory, je užitým uměním, musí splňovat funkci praktickou a estetickou.

Stavební sloh je souhrnem složitých činitelů, které vyrůstají z výrobních sil a vztahů určité společnosti. Jsou to činitele **materiálové** (dřevo, kámen, hlína, beton, kov, sklo), **technické** (doprava např. kamene z lomu na stavbu a vyzdvižení do nejvyššího patra, zručnost pracovníků, druh nové konstrukce stavby), **účelové** (obydlí, sídla králů, kostely, školy a stavebníci, kteří stavbu platili – králové, šlechta, kněží, stát, banky, podnikatelé) a **formální** (symetrická či nesymetrická budova, okno s obloukem lomeným či půlkruhovým). Má většinou tři fáze: ranou, vrcholnou a pozdní. Ve vrcholné fázi dochází k souladu technické a výtvarné stránky, pozdní období se zaměřuje na formu a zanedbává se technický pokrok. Pozdní období někdy odpadá nebo se prolíná s ranou fází dalšího slohu.

Gotika (pol. 13. – poč. 16 stol.)

Gotika je umělecký sloh pomalu navazující na sloh románský. Jako jediný stavební sloh tvoří zcela osobité vlastní prvky a skladebnost, na rozdíl od ostatních slohů, které vycházejí z antiky. Ke znakům gotiky patří lomený oblouk, žebrová klenba, opěrný systém, kolmost a štíhlost tvarů směřujících vzhůru.

1 Gotická věž

S výstavbou přibyslavské gotické věže se začalo v roce 1497, protože původní byla při obléhání husitskými vojsky poškozena. Její mohutné zdi nám prozrazují, že byla stavěna jako věž obranná. Vchod do jejího prvního patra je až ve výšce 7 m. K přístupu sloužily dřevěné schody, které se daly v době ohrožení snadno odstranit. Průchod do druhého poschodí byl postaven tak úzký, aby se dal v případě průniku nepřátel do věže lehce zadržet. Pro veřejnost je věž přístupná na přibyslavskou pouť a pak pravidelně od začátku července do konce srpna a při příležitosti Přibyslavských slavností.

2 Pozdně gotický dům čp. 53 s arkýřem

Patří k nejstarším historickým památkám ve městě. Pochází z období kolem roku 1500. Dům zdobí typický arkýř na krakorcích. Celý objekt patřil rodině Rosendorfských. Byly zde nejen nájemní byty, ale i chlévy pro dobytek a stodoly na uskladnění hospodářských produktů a zemědělských strojů. Bedřich Rosendorfský zde, po dlouhou dobu, až do 50. let 20. století provozoval barvírnu. V 50. letech byl dům znárodněn a po celých čtyřicet let jej vlastnily státní statky, než jej v restituci opět získali dědicové původních majitelů. V jeho těsné blízkosti stávala až do počátku 20. století Polenská brána, součást městského opevnění.

Renesance (konec 15. stol. – 1620)

Renesance je evropský umělecký sloh, který se rozšířil z Itálie a přetrvával přibližně od 14. do 16. století. V podstatě se jedná o řecký systém vislé podpory (sloupu) a vodorovného břemene (kladí). Dále přejímá z římského stavitelství pilíř, oblouk a klenbu – někdy tyto motivy navzájem kombinuje.

3 Renesanční dům čp. 60 s obnovenými sgrafity

Měšťanský jednopatrový dům upoutá snad každého, kdo kolem prochází, svým nezaměnitelným vzhledem. Jeho omítku tvoří tzv. psanička v hnědé a béžové barvě, která jsou charakteristická pro období renesance. Ještě v 60. letech 20. století zde provozoval svoji dlouholetou kloboučnickou živnost majitel objektu pan Antonín Omes. Dům se nachází na Bechyňově náměstí a je ozdobou celé městské památkové zóny.

Rané baroko (poč. 17. stol.)

V počátcích navazuje tento sloh na renesanci, později obrys stavby doplňují kamenné koule, piniové šišky nebo obelisky, klenby, stejně jako stěny, bývají pokryty těžkým masivním bohatým štukem.

4 Starý špitál

Vrchnostenský špitál, který nahradil nevyhovující městskou budovu stojící naproti zámku, nechal vybudovat Ferdinand Josef, kníže z Dietrichsteina, pro chudé a přestárlé ženy svého panství a na zmírnění následků třicetileté války v blízkosti kostela, aby v Přebyslavi „upevnil svoji památku.“ Svému účelu sloužila budova do poloviny 20. století. Pak zde vznikly městské byty a poté kanceláře. Po rekonstrukci v roce 1998 byl objekt využíván jako městské muzeum a informační centrum. Po druhé rekonstrukci je budova v současnosti využívána městem jako prostor pro společenské a kulturní akce.

Baroko (1595 – 1780)

Baroko je sloh monumentální, se všemi vlastnostmi vhodnými k vyjádření absolutistické moci státu, katolické církve a k reprezentaci feudální šlechty. Vychází z renesance. Je to sloh dynamický, stěny se prohýbají a vlní, půdorys se složitě konstruuje z křivek, elips, tvarů konvexních (vypuklých) a konkávních (vydutých).

5 Barokní kostel Narození sv. Jana Křtitele

Kostel je rozsáhlá barokní stavba s křížovou lodí, bez věže, zakrytá sedlovou střechou se sanktusem nad středem příčné lodi. Základní kámen byl položen 1. dubna 1750. O tři roky později byl kostel dostavěn a dne 24. července 1753 slavnostně vysvěcen polským děkanem Petrem Florianem. V roce 1767 postihl kostel i jiné významné budovy požár, který zasáhl jeho střechu, ale vnitřek zůstal bez poškození. Vše se podařilo ještě tentýž rok opravit. Kostel je přístupný pro veřejnost mimo obřady po předběžné domluvě.

5 Fara

Fara pochází z roku 1760. Interiér prošel rozsáhlou stavební rekonstrukcí koncem 20. století. Dodnes slouží nejen k bydlení, ale i pro kulturní a společenské účely.

Příbyslav

Město Příbyslav s necelými čtyřmi tisíci obyvateli se nachází na rozhraní Havlíčkobrodské pahorkatiny a Žďárských vrchů, v nadmořské výšce 520 m. Jeho historie začíná podle dochovaných záznamů na přelomu 12. a 13. století. Roku 1257 o něm nacházíme první písemnou zmínku v listině Smila z Lichtenburka. Ve svých počátcích mělo město sloužit jako strážní místo zajišťující bezpečnost na spojovací cestě mezi stezkami Libickou a Haberskou. Když zde později bylo nalezeno stříbro a železo, nastal nejen prudký rozmach osídlování celého kraje, ale došlo i k následnému rozvoji řemesel a obchodu. V období husitských válek (1420 – 1434), ale také v letech následujících, byla těžba stříbra utlumena a později zanikla úplně. Příbyslav byla ve své historii několikrát postižena nejen ničivými požáry, ale také válkami. V říjnu roku 1424 přitáhlo k městu husitské vojsko. Po smrti Jana Žižky z Trocnova, který zemřel 11. října u nedaleké vesnice Schönfeld, hrad, kostel i město husiti dobyli, následně pobořili a částečně vypálili. Roku 1553 získal tehdejší panství sňatkem s Kateřinou z Valdštejna pan Zachariáš z Hradce. Protože byl starý hrad v rozvalinách, nechal postavit roku 1560 na místě zpuštěného hospodářského dvora zámek. V 18. století, nejspíše za Karla Maxmiliána z Dietrichsteina, byl zámek rozšířen o barokní přístavbu s dnešním prvním nádvořím. V současnosti, po rozsáhlé přestavbě ve 20. století, zde naleznete hasičské muzeum a Centrum hasičského hnutí Čech, Moravy a Slezska. Městské muzeum spolu s informačním centrem a knihovnou sídlí v Kurfürstově domě na náměstí. Město nabízí nejen řadu pamětihodností, ale i kulturní a sportovní vyžití. Například příjemnou procházku nebo projížďku po cyklostezce, která vede po staré železniční trati údolím řeky Sázavy, návštěvu koupaliště, sportovní haly, nebo návštěvu nejrůznějších kulturních programů v místním kulturním domě.

6 Barokní dům čp. 4

Tento dům je součástí „špalíčku“, který rozděluje náměstí na dvě části. Je jednou z mála staveb ve městě, která příliš nezměnila svůj vzhled, jak dokládají dobové snímky, a návštěvníky stále poutá typickým barokním štítem. Ještě dnes se zde často říká „u Hrubů“, i když donedávna byla vlastníky rodina Pohořelých. Dům ozvláštňuje novogotická nika se sochou sv. Jana Nepomuckého z počátku dvacátého století. V současnosti díky novým majitelům prochází

celý objekt rozsáhlou rekonstrukcí.

Klasicismus (1780 – 1850)

Klasicismus je umělecký směr, který se inspiruje především antickými vzory a zdůrazňuje střízlivý rozum, uměřenost a jasný, pravidelný řád. Stavby klasicismu jsou pravidelné, mají přímé a čisté linie, často mohutná sloupořadí a trojúhelníkové štíty a poměrně střídmou výzdobu, takže působí strohou vznešeností a mohutností.

7 Kurfürstův dům

Jedna z prvních zmínek o této budově pochází z let 1654 a 1675, kdy dům patřil Tomáši Bělskému – řezníkovi. Během pár let se tu poté vystřídal hned několik majitelů. V roce 1901 se jím stal učitel Jan Kurfürst. V areálu domu a prostorného dvora zde mělo mezi dvěma válkami více živnostníků své provozovny. V roce 1996 se do tohoto zrekonstruovaného objektu přestěhovala městská knihovna a v létě roku 2005 tady našlo své zázemí městské muzeum a informační centrum. Do té

doby sídlily tyto instituce ve Starém Špitálu na Vyšehradě v těsném sousedství městské věže. Během několika let byly v Kurfürstově domě místnosti v prvním patře, stejně jako sklepní, i půdní prostory upraveny jako výstavní prostory muzea.

Novorenesance (2. pol. 19. stol.)

Novorenesance (*neorenesance*) je historizující umělecký sloh 2. poloviny 19. století, který vychází z renesance. Ke konci 19. století se začínají na novorenesančních stavbách objevovat secesní prvky. Rovněž je časté, že novorenesanční budova má secesní interiéry. Česká novorenesance je spojena s národním uvědoměním, často se tak tento sloh uplatňoval při stavbě velkých veřejných staveb (divadla, muzea, národní domy, sokolovny, banky, nádraží, školy apod.). Tvůrci novorenesančních budov v českých zemích náležejí ke generaci Národního divadla. Spolupracovali s významnými sochaři a malíři (nejen) na výzdobě Národního divadla jako symbolu umělecké, kulturní, společenské a hospodářské emancipace českého národa.

8 Novorenesanční dům čp. 37

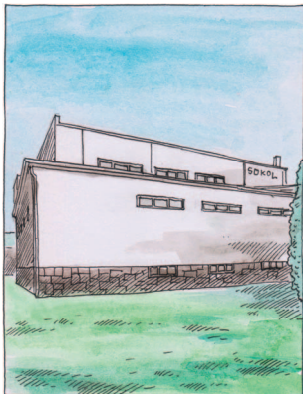
Jednopatrový rozlehlý dům právem upoutá pozornost snad každého kolemjdoucího. Nápadná honosná fasáda výstavného Bechynova domu je ozdobou celého náměstí již od roku 1898. Ještě před tímto rokem však již sloužil rodině pana Jana Bechyně nejen k bydlení, ale i k provozování obchodnické živnosti. Pod jeho střechou se roku 1887 narodil známý a uznávaný stavitel a pedagog akademik Stanislav Bechyně, později v roce 1920, i jeho synovec svě-

toznámý entomolog Jan stejného příjmení. Oba mají na fasádě domu umístěny pamětní desky, které tyto osobnosti návštěvníkům připomenou.

Funkcionalismus (20. léta 20. stol.)

Funkcionalismus je architektonický směr, který lze zařadit mezi moderní architekturu. Ta začala vznikat ve 20. letech 20. století, a podobně jako předcházející historické slohy, hledala svůj výraz ve formách vyjadřujících její filozofii, ovlivněnou celospolečenskými změnami. Začaly se stavět domy podle jejich funkce a zároveň reagovaly na požadavky průmyslu. Ve dvacátých a třicátých letech byl funkcionalismus vedoucím architektonickým slohem i v Československu a svými realizacemi v meziválečném období přiřadil naši architekturu k evropskému vrcholu. Pro tento směr jsou typické účelové budovy jednoduchých tvarů. Používají se převážně nové materiály (šamotové cihly, železo nebo beton).

9 Sokolovna

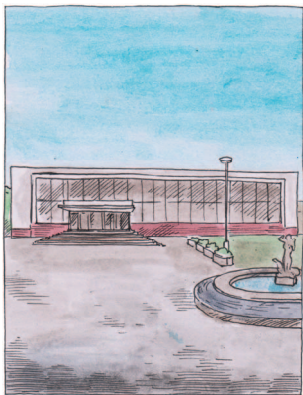

Tělocvičná jednota Sokol byla v Příbyslavi založena v srpnu roku 1892. Nejprve se cvičilo v čp. 19/I – v místnosti bývalé záložny. Když byl dům zbourán a na jeho místě byla postavena nová budova školy (nejstarší část ZŠ), cvičilo se ve školní tělocvičně. Roku 1924 bylo v bývalých zámeckých zahradách vybudováno letní cvičiště Sokola s krytou dřevěnou tribunou a o deset let později roku 1934 byl na tomto pozemku položen základní kámen k nové sokolovně. Již za dva roky, při sletu sokolské župy Havlíčkovy v roce 1936, byla tato, na svou dobu velice moderní novostavba, slavnostně otevřena. V 70. letech 20. století, byla přistavena posilovna a šatny. Svému účelu slouží budova i hřiště dodnes.

Brutalismus (60. léta 20. stol.)

Brutalismus je moderní architektonický styl. Název vychází z francouzského (*béton*) brut, („*drsný beton*“). Prostý beton však není jediný vyjadřovací prostředek brutalistů. Začaly se zde používat cihly a prosklené ocelové konstrukce. Brutalistické stavby byly často kritizovány pro ignorování architektonických či historických hodnot okolní zástavby.

10 Kulturní dům

Stavba byla zahájena v roce 1961 v akci „Z“. Přestože dobrovolníci z řad občanů odpracovali zdarma více než 100 000 hodin, realizace celého projektu stála na tehdejší dobu značně velkou finanční částku – přesně 3 750 000 korun. Budova byla zkolaudována a slavnostně předána příbyslavské veřejnosti na jaře roku 1969. V roce 1978 se uskutečnila přístavba objektu v jeho zadní části. Byla dostavěna kulisárna a dílna. Dnes její prostory slouží divadelní kostymárně. V současnosti její prostory slouží k pořádání nejrůznějších kulturních i společenských akcí.

Moderní architektura (20. – 21. stol.)

Moderní architektura je termín užívaný pro mnoho stavitelských stylů s podobnými charakteristikami – na prvním místě jde o zjednodušení forem a eliminaci ornamentů. Tento sloh byl vytvořen na počátku 20. století. Moderní architekturu přijalo mnoho vlivných architektů a teoretiků architektury, ačkoliv v první polovině 20. století bylo postaveno pouze málo „moderních budov“. Získala popularitu až po 2. světové válce a stala se na tři desetiletí dominujícím architektonickým stylem pro budovy institucí a firem.

11 Základní škola

Na počátku 21. století získalo město Přebyslav novou dominantu. Proběhla rozsáhlá a nákladná rekonstrukce a modernizace stávající budovy základní školy, která pochází z roku 1898. Se sousední historickou budovou, tzv. Pernero-vým domem, kde v současné době sídlí pobočka ZUŠ, tvoří jeden celek. Obě historické budovy jsou propojeny s novou moderní přístavbou školy a sportovní halou.

Vydalo KZM Přebyslav v roce 2022

Kresby: Lukáš Martinka

Texty stavebních slohů byly částečně převzaty z www.wikipedia.cz

Turistické informační centrum Přebyslav
Bechyňovo náměstí 45, 582 22 Přebyslav

Tel.: 569 484 361, 739 447 382

e-mail: ic@pribyslav.cz

PODPORIL

Kraj Vysocina